

Introduktion – därför är vi historiker

Cecilia Riving, David Larsson Heidenblad, Malin Gregersen

Historiker är bra på att ställa frågor. Många frågor, krångliga frågor, komplexa frågor. Att kunna knäpa ihop en snitsig frågeställning är något som studenterna tidigt förväntas lära sig på grundkursen. Historiker frågar och problematiserar, granskar och analyserar, vrider och vänder på teorier och hypoteser. En fråga som vi dock närmar oss mer sällan är varför vi egentligen är historiker. Denna skenbart enkla frågeställning är av helt central betydelse för vår identitet och professionella verksamhet. Med det här temanumret vill vi flytta den högre upp på agendan och stimulera till reflektion och debatt.

Det finns säkert många olika anledningar till varför historiker så sällan väljer att öppet reflektera kring sitt val av sysselsättning och vad denna sysselsättning egentligen tjänar till. Kanske förutsätts historievetenskapen föra sin egen talan – den är så självklart betydelsefull att dess berättigande inte behöver motiveras. Kanske känns det inte så angeläget att fundera över forskningens vidare funktion, så länge arbetet känns meningsfullt och givande på ett rent personligt plan. Kanske blir man efter några år i branschen så inlemmad i en identitet att man tappar distansen till den och inte längre ser utanför sin egen bubbla. Kanske är man så uppgiven över bistra arbetsförhållanden och bristande uppskattning att man inte orkar ställa engagerade och kritiska frågor. Eller kanske är det så att varje historiker i hemlighet går och grunnar över sin professionella roll och historievetenskapens betydelse, men väljer att inte dela med sig till omvärlden?

Hur det nu än ligger till så anser vi att denna angelägna fråga måste få större plats. Det finns ett behov av att öppet och uppriktigt diskutera varför vi håller på med historia, varför vår verksamhet är värdefull, vilken samhällsroll vi har som historiker och hur vi vill att historievetenskapen ska utvecklas i framtiden. Inte minst är detta angeläget eftersom historieämnet, i likhet med andra humanistiska discipliner, har svårt att hävda sin betydelse i dagens samhälle. Humanioras kris är ett etablerat begrepp och diskussionen om humanioras betydelse i och för samhället har pågått, om än med varierande intensitet, under flera decennier. De senaste åren har diskussionen ökat i omfattning och riktningen delvis förändrats. Den defensiva och beklagande hållning som i perioder varit framträdande har utmanats, bland annat i ett flertal av bidragen i antologin *Till vilken nytta?*

(2013). Den mest profilerade utmaningen har framförts av idéhistorikerna Sverker Sörlin och Anders Ekström i boken *Alltings mått* (2012). De försöker där på ett offensivt sätt omformulera diskussionens utgångspunkter. I stället för att fråga sig ”vad är nyttan med humaniora?” så frågar de samhället ”vad är det för ett samhälle som inte värdesätter humanistisk kunskap?” Sörlin och Ekström trycker hårt på att humanister tillför samhället en mångfald av värden men understryker också att dagens humanister behöver bli bättre på att konkret artikulera vilka dessa är. Om inte humanisterna själva kan svara på frågan *varför* – vem ska då göra det? Med detta temanummer vill vi omfamna samma konstruktiva anda men rikta fokus mot vår specifika verksamhet, historievetenskapen.

Under hösten 2012 sände vi ut en förfrågan till ett tiotal skandinaviska historiker där vi bad dem skriva en text på temat ”Därför är vi historiker”. Temat var formulerat som om det skulle existera en övergripande professionell gemenskap. Det utgick från att det finns föreställningar och praktiker som förenar historiker, sådant som gör oss till ett urskiljbart kollektiv. Men det är givetvis inte självklart att så är fallet. Dagens historievetenskap rymmer en svåröverblickbar mångfald. Förhållandet kan karakteriseras och värderas på olika sätt, exempelvis som spännvidd eller splittring. Vilken etikett man än väljer så är situationen som sådan påfallande, i synnerhet från vår redaktionella horisont. Det gör, som vi ser det, behovet av att diskutera dagsläget inom historievetenskapen än mer angeläget.

De specifika frågor som vi bad skribenterna att förhålla sig till var:

1. *Vilka är historikernas samhälleliga uppgifter?* Med denna fråga vill vi rikta blicken mot historikernas samhällsroll. Vilken anser du att den borde vara? Anser du att vår kollektiva praktik har någon direkt relevans för samhällsutvecklingen och i sådana fall vilken?

2. *Ingår historiker i ett kollektivt kunskapsprojekt med en gemensam definierbar målsättning?* Med denna fråga vill vi uppmana till reflektioner kring de historiska vetenskapernas övergripande målsättning. Finns det en sådan och vad består den i sådana fall i? Om den inte finns – är detta ett problem?

Avslutningsvis uppmuntrades skribenterna att blicka framåt och formulera visioner för vår framtida verksamhet. Med detta upplägg ville vi uppmuntra dem till att reflektera över historievetenskap både som ett samhälleligt fenomen och som en personlig och kollektiv professionell praktik. Temanumrets elva texter utgör ett polyfont svar som med självklarhet drar åt olika håll. Tillsammans bildar texterna utgångspunkt för en kvalificerad disciplinär självreflektion. Varje bidrag står för sig självt, men vi vill ändå inledningsvis lyfta fram några av de linjer som återkommer i bidragen.

När man reflekterar kring sina motiv för att vara historiker faller det sig naturligt att fråga sig vad det egentligen innebär att vara just historiker.

Vilka särskilda kvalifikationer och ansvarsområden sorterar under denna titel? Vilken professionell självbild har historiker? Upplever vi att det finns en kollektiv målsättning, på samma sätt som hos till exempel läkare (att förklara uppkomsten av sjukdomar och bota dem) eller lastbilschaufförer (att transportera varor från en plats till en annan)? Faktum är att temanumrets fråga om ett kollektivt kunskapsprojekt väckte ett visst motstånd hos flera av skribenterna. De menade att dagens historievetenskap utmärks av pluralism och att det inte går att definiera några gemensamma mål. Det kollektiva projektet sätts här i motsättning till pluralism på ett sätt som ger det förra en klart negativ klang – kollektivt som i likriktning, instrumentalitet och förlorad frihet, infösande i en disciplinär fälla. Är denna motvilja mot att identifiera gemensamma mål utbredd hos historiker och vad beror den i så fall på?

Som historiker skolas man in i en yrkesidentitet genom studier, forskarutbildning och yrkeskollektiv. Det vi läser och samtalar om hjälper till att knyta samman och avskilja. Ibland kan andra discipliners metod- och teoridiskussioner sätta de egna i relief och hjälpa till att forma en kritisk inställning, antingen till det egna ämnets praktiker eller till det angränsande. Vi navigerar hela tiden mellan olika identiteter, där disciplin- och yrkesidentiteten blir en bland många andra. Kanske är det där någonstans vi bör söka förklaringen till att frågan om ett kollektivt kunskapsprojekt kan uppfattas som provocerande? Vi vill kanske inte identifieras som del av ett homogent kollektiv utan som individuella forskare som har rätt och förmåga att göra självständiga val? Men frågan är varför kollektiva målsättningar kontrasteras mot pluralism – kan en forskarpraktik inte rymma båda delarna? Är det möjligt att identifiera vissa bärande element i ett gemensamt projekt samtidigt som man lämnar utrymme för den individuella forskningspraktiken? När vi ställde frågan om ett kollektivt kunskapsprojekt var det snarast i den riktningen våra tankar gick. Ett gemensamt mål behöver inte handla om att alla måste göra samma sak utan kan tvärtom vara en strävan efter just pluralism – ett ständigt pågående samtal där möten mellan en mångfald olika perspektiv ger upphov till nya. Ett sådant samtal historiker emellan efterlyser också flera av temanumrets skribenter.

En närliggande aspekt är historikerns relation till omvärlden – såväl den inomvetenskapliga som den utomvetenskapliga. Hur ser man på sin egen roll både i en akademisk och i en större samhällelig kontext? Hur förhåller man sig till sin egen forskningspraktik? I flera av bidragen framhålls hur angeläget det är att historiker motiverar sin verksamhet och tydligt artikulerar värdet av det historiska perspektivet: Varför är just denna undersökning viktig? Varför är det relevant att analysera just det här källmaterialet? Det handlar både om att tydliggöra den egna forskningens relevans och his-

torievetenskapens betydelse i en mer övergripande mening. Här tangerar man diskussionen om historievetenskapens nytta. Ordet ”nytta” är givetvis vanskligt – det för lätt tankarna till instrumentella och kortsiktiga mål som känns främmande för en verksamhet vars kännetecken är sökandet efter de långa och sammansatta perspektiven. Men grundfrågan – vad historievetenskapen kan bidra med för att skapa ett bättre och mer välfungerande samhälle – är nödvändig att förhålla sig till om man vill ta vår verksamhet på allvar. I flera av artiklarna återkommer frågan om vilket ansvar vi har som historiker. Finns det ett sådant och vad går det i så fall ut på?

Frågan om historikerns delaktighet i samhället diskuteras utförligt i de flesta av bidragen. Vari ligger denna delaktighet? Vi talar återkommande om den tredje uppgiften men hur genomförs en sådan uppgift, hur realiseras ett eventuellt samhällsansvar? Är det önskvärt att se en av de gemensamma uppgifterna som knuten till att informera och tillgängliggöra forskningsresultat för andra, att i högre grad lyfta fram våra frågeställningars och forskningsresultats relevans för andra än kollegorna? Här är det intressant att reflektera kring på vilka villkor kommunikationen av forskningsprocesser och forskningsresultat ska ske; är det till exempel alltid möjligt att göra resultaten tillgängliga för alla och samtidigt behålla den vetenskapliga kvaliteten fullt ut? Den senaste tiden har flera diskussioner förts om hur den professionelle historikern bör eller kan förhålla sig till skönlitteratur, journalistik och amatörhistoria. Frågan behandlas också utförligt av ett flertal av temanumrets skribenter. Här argumenteras för att historiker måste förhålla sig till den situation som uppstår när många av dem som förmedlar historia befinner sig utanför skräet. Att det finns ett stort historieintresse i samhället går inte att ta miste på och historieförmedling är knappast något som professionella historiker har – eller bör ha – monopol på. Men vad innebär detta för historikerns roll i offentligheten? Hur ska historikern bemöta allmänhetens intresse? Genom vilka kanaler, med vilka intentioner?

I några av artiklarna nämns den så kallade ”nedsipprings-effekten”, att historiker nöjer sig med att deras forskningsresultat för eller senare, i en eller annan form, sipprar ner i de breda folklagen. Skribenterna menar att det behövs ett betydligt mer aktivt förhållningssätt till allmänhetens behov, där historiker tar ansvar för hur historia förmedlas. Detta kräver givetvis en medvetenhet om hur historia tas emot och brukas i samhället. Historiebruk, historieförmedling och minne är centrala diskussionspunkter i flera av bidragen. Här diskuteras också historikerns motsägelsefulla roll i offentligheten, den ”dubbla lojaliteten”. Historikern förväntas å ena sidan erbjuda rötter, identitet, fasta fundament att bygga samhället på och å andra sidan krossa myter och dekonstruera falska gemenskaper och föreställningar. Är dessa till synes oförenliga roller möjliga att kombinera? Man kan också fråga sig

om det är två roller som alla historiker identifierar sig med? Det finns också andra möjligheter, exempelvis att likt vissa konstnärliga verksamheter ta en roll som agendasättande frågeställare och perspektivförskjutare.

Diskussionen om den dubbla lojaliteten påminner om hur komplex historikerns samhällsroll i själva verket är. Det är knappast fråga om en enkel relation där samhällets behov och efterfrågan kan tillfredsställas på ett oproblematiskt sätt. I flera av bidragen diskuteras hur historikern kan förhålla sig till sin offentliga roll och hur den också måste kunna vara obekvämt. Vårt uppdrag som professionella historiker utgår i första hand från vår specifika kompetens att kunna se och synliggöra större tidsliga sammanhang, en kompetens som sedan kan tas i bruk på olika sätt. Begreppet ”kritik” är centralt i flera skribenters diskussion av vad som gör historievetenskapen relevant – historikerns förmåga till kritisk analys och kritisk distans. Hur denna kritik ska se ut och vart den bör riktas är en annan fråga.

Flera teman återkommer alltså i temanumrets texter – betydelsen av att motivera valet av forskningsuppdrag, vikten av att förmedla denna forskning på ett vettigt sätt, navigationen mellan en bekräftande och en kritisk roll, behovet av att ta ansvar för hur historisk kunskap förmedlas och omsätts i aktiv handling. Allt detta handlar om hur historiker kan ta plats i offentligheten och demonstrera varför ett samhälle inte klarar sig utan en livskraftig och högkvalitativ historievetenskap. Förutsättningen för att detta ska fungera är givetvis inte bara god marknadsföring av forskningens relevans utan att forskningen faktiskt *är* och *upplevs som* relevant av det samhälle där historikerna verkar. Vad som utgör relevant historisk vetenskap är självfallet en känslig fråga som historiker knappast kan förvänta sig finna enhetliga svar på. Däremot kan man diskutera vilka vidare implikationer historiker ska våga ge sina empiriska resultat. Flera av temanumrets artiklar tar upp att historiker ofta skyr de stora existentiella frågorna, de frågor som alltid väcks när man reflekterar kring mänsklig tillvaro men som inte går att ge enkla och entydiga svar. Det är svårt att lämna den trygga empirin och de fast förankrade teoretiska ramverken – men kanske nödvändigt om historievetenskapen ska få en verkligt inflytelserik roll i utformandet av framtidens samhälle. För att få en sådan roll räcker det inte, vilket ett par av skribenterna är inne på, att forska fram ”ny kunskap” – den nya kunskapen måste också tillskrivas en mening.

Men vill man då att historievetenskapen ska vara med och utforma framtidens samhälle? Det är inte självklart att alla historiker är överens om det. Kanske är de flesta av oss tillfreds med att bidra till ökad kunskap om ett specifikt forskningsområde, vederlägga tidigare forskningsresultat, råda bot på dagens påstådda historielöshet? Kanske vill man inte alls förändra världen. Några av numrets skribenter berör frågan, som ju anknyter till

diskussionen om historikerns ansvar. I vilken mån är historisk forskning politisk? I vilken mån finns det glöd, patos, brinnande samhällsengagemang? I vilken mån *borde* det finnas? Här återvänder vi till frågan som är temanumrets utgångspunkt – varför är vi historiker? Vill vi förändra något med det vi gör och i så fall vad? Är det förståelsen av mänskligheten vi är ute efter, eller en kumulativ kunskapsinsamling? Vill vi hitta förklaringar till dagens och gårdagens händelser? Eller är det politisk förändring och ett bättre samhälle vi kämpar för?

De elva skribenter som bjudits in för att reflektera kring dessa frågor ger alla sina högst personliga svar. Ändå är det många teman som återkommer i texterna, teman som ger en viktig inblick i vilka frågor och förhållningssätt som engagerar historiker vid 2000-talets början. Vår förhoppning är att detta temanummer ska fungera som en plattform och en katalysator för en fördjupad diskussion kring historievetenskapens betydelse i dag och i morgon. Hur ska historievetenskapens framtid se ut? Vilken samhällsroll ska historiker ha om tio år? Om tjugo? För att formulera den typen av visioner krävs kunskap om, och diskussion kring, var vi är och var vi kommer ifrån. Hur denna diskussion kommer se ut kan vi inte veta något om. Men vi ser fram emot att ta del av den.